A C T A U N I V E R S I T A T I S L O D Z I E N S I S
FOLIA OECONOMICA 111, 1991

Andrzej Bogus*

ZRÓŻNICOWANIE EFEKTÓW DOCHODOWYCH Z TYTUŁU DOTOWANIA CEN ŻYWNOŚCI W PRZEKROJU RÓŻNYCH GRUP LUDNOŚCI

1. Wstęp

Jednym z instrumentów polityki socjalnej jest tzw. pośrednie dotowanie konsumpcji poprzez subwencjonowanie cen podstawowych dóbr i usług nabywanych przez ludność. Budżetowe dotowanie cen socjalnych staje się w ten sposób elementem szeroko rozumianej polityki dochodowej. Kwantyfikacja korzyści dochodowych z tytułu redystrybucyjnego oddziaływania tych cen jest niezbędna dla oceny skuteczności wykorzystywania ich w realizacji celów socjalnych (np. egalitarnego oddziaływania) oraz identyfikacji ekonomicznych skutków dla efektywnego funkcjonowania systemu motywacji. Celem prezentowanego opracowania jest weryfikacja hipotezy, że ceny socjalne wywołują dochodowe efekty redystrybucyjne oddziałujące antyegalitarnie na strukturę dochodów ludności[1]. Pozytywna weryfikacja tej hipotezy stanowić powinna przesłankę oopracowania długookresowych "ścieżek odejścia" od wykorzystywa-

* Dr, adiunkt w Instytucie Ekonomii Politycznej UŁ.

[1] Opracowanie to stanowi fragment szerszych badań nt. "Redystrybucyjne efekty cen socjalnych w przekroju różnych gospodarstw domowych w latach 1980-1986" realizowanych przez A. Bogusa i W. Kwiatkowską w ramach problemu "Mechanizmy sterowania płacami i dochodami pozapłacowymi z tytułu pracy" kierowanego przez prof. dr hab. S. Borkowską w roku 1988 w UŁ.

nia w szerokim zakresie cen socjalnych na rynku dóbr żywnościowych i zastępowania ich bardziej skutecznymi narzędziami polityki dochodowej w realizacji celów socjalnych. Próba zarysowania takich "ścieżek" stanowi końcowy fragment opracowania.

2. Zakres badań oraz metodologiczne problemy kwantyfikacji efektów redystrybucyjnych

Zakres przedmiotowy badań obejmował podstawowe dobra żywnościowe: mięso i jego przetwory, produkty mleczarskie, produkty zbożowe, cukier, ryby i ich przetwory oraz tłuszcze jadalne. Wybór przedmiotu badań był celowy i wynikał z kilku powodów. Po pierwsze żywność "absorbuje" poważną część ogólnej kwoty dotacji do wszystkich dóbr i usług nabywanych przez ludność. Po drugie, wydatki na żywność stanowią najbardziej znaczącą pozycję w wydatkach budżetów gospodarstw domowych. Po trzecie, ceny podstawowych dóbr żywnościowych są szczególnie "wrażliwe" społecznie, są pod szczególną presją czynników społeczno-politycznych.

Zakres czasowy badań obejmował lata 1980-1986. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego wynikało z potrzeby uchwycenia pewnych trendów, jak i uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób na kształtowanie się efektów redystrybucyjnych wpłynęła wprowadzana od 1982 r. reforma cen detalicznych.

Bazą źródłową były dane statystyczne zawarte w "Rocznikach Statystycznych GUS" z poszczególnych lat objętych badaniami.

Zasadniczą kwestią metodologiczną było określenie wielkości korzyści dochodowych z tytułu dotowania cen żywności, czyli kwantyfikacja efektów redystrybucyjnych. W przeprowadzonych badaniach oparto się na metodologicznym założeniu, że wysokość efektu redystrybucyjnego zależy od: wysokości dotacji przypadającej na jednostkę wydatków na żywność oraz rozmiarów samych tych wydatków w różnych typach gospodarstw domowych. Czyli wysokość efektu redystrybucyjnego obliczono jako iloczyn kwoty wydatków na dany rodzaj produktów żywnościowych i "jednostkowego współczynnika dotacji" wyrażającego wysokość dotacji w jednostce pieniężnej-

nych wydatków ludności na te produkty (np. w 1000 zł). Jednostkowe współczynniki dotacji wyznaczono dla każdego roku, dla poszczególnych rodzajów wydatków żywnościowych. Obliczono je jako iloraz ogólnej kwoty dotacji do cen detalicznych poszczególnych rodzajów produktów żywnościowych do rozmiarów wydatków ludności na te produkty. Ustalone w ten sposób jednostkowe współczynniki dotacji zawiera tab. 1.

Tabela 1

Jednostkowe współczynniki dotacji
dla wybranych produktów żywnościowych
w latach 1980-1986

Wyszczególnienie	Lata					
	1980	1982	1983	1984	1985	1986
Żywność ogółem	0,32	0,16	0,16	0,13	0,15	0,16
w tym:						
- mięso i jego przetwory	0,47	0,14	0,09	0,07	0,11	0,12
- przetwory mleczarskie	0,59	0,39	0,44	0,42	0,47	0,58
- przetwory zbożowe	0,36	0,34	0,55	0,43	0,37	0,33
- cukier	0,34	0,07	0,07	0,04	0,04	0,002
- ryby i jego przetwory	1,32	0,44	0,23	0,14	0,15	0,16
- tłuszcze jadalne	0,06	0,07	0,04	0,05	0,08	0,11

Ź r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie odpowiednich tabel "Roczników Statystycznych GUS" dotyczących rozmiarów spożycia i dotacji w latach 1980-1986.

Ekonomiczna interpretacja tych współczynników oznacza, że np. do każdego 1000 zł wydawanego na żywność w roku 1980 dotycja wynosiła 320 zł, a w roku 1986 już tylko 160 zł; do każdego 1000 zł wydatkowanych na zakup mięsa i jego przetworów dotacja w roku 1980 wynosiła 470 zł, a w 1986 już tylko 120 zł itd. Obliczenie jednostkowych współczynników dotacji dla poszczególnych produktów żywnościowych na podstawie informacji statystycznych budżetów gospodarstw domowych umożliwiło kwantyfikację wysokości i

zróżnicowania efektów redystrybucyjnych cen socjalnych w różnorodnych przekrojach.

3. Dyferencjacja efektów redystrybucyjnych w przekroju gospodarstw domowych o różnym poziomie zamożności

W przeprowadzonych badaniach dokonano analizy dyrerencjacji zysków dochodowych z tytułu korzystania z cen socjalnych żywności dla każdego roku w okresie 1980-1986. Ze względu jednak na przełomowe znaczenie reformy cen detalicznych w roku 1982 celowym jest zaprezentowanie w syntetycznej formie zróżnicowania efektów redystrybucyjnych dla wybranych lat: 1980, 1982 i 1986, charakteryzujących trzy różne okresy funkcjonowania cen socjalnych. Uzyskane wyniki badań dla roku 1980 prezentuje tab. 2.

Analizując zawarte w tab. 2 wyniki można stwierdzić, że w każdym typie gospodarstw domowych występuje wyraźna tendencja wzrostu wielkości efektów redystrybucyjnych w miarę podnoszenia się poziomu zamożności. Im wyższy poziom zamożności gospodarstw domowych, tym i wyższe korzyści dochodowe z tytułu dotowania cen żywności. Oznacza to, że socjalne w założeniu uwarunkowania dotowania cen podstawowych produktów żywnościowych, mające być przede wszystkim narzędziem osłony socjalnej dla najsłabszych ekonomicznie grup ludności, trafiają w swej przeważającej części do grup gospodarstw domowych o wyższym poziomie zamożności, potęgując dysproporcje dochodowe. Stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych nie jest jednakowy w badanych typach gospodarstw domowych. Świadczy o tym zestawienie zawarte w tab. 3.

Najwyższy stopień zróżnicowania korzyści jest w gospodarstwach pracowniczych. Rodziny o najwyższych dochodach osiągają prawie 2,5 razy większe korzyści redystrybucyjne niż najsłabsze ekonomicznie grupy ludności. Również wysoki stopień dyferencjacji tych efektów jest w pozostałych typach gospodarstw domowych, zwłaszcza w gospodarstwach emerytów i rencistów co szczególnie musi budzić niepokój z uwagi na szczególną potrzebę skuteczności realizacji celów socjalnych w odniesieniu do tej grupy społecznej.

Tabela 2

Przeciętne roczne efekty redystrybucyjne na osobę w roku 1980

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy dochodowe						
		I	II	III	IV	V	VI	VII
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Gospodarstwa pracownicze								
Żywność ogółem	4624	2762	3341	3844	4212	4890	5556	6831
- mięso i jego przetwory	1959	1116	1393	1629	1789	2082	2378	2875
- produkty mleczarskie	985	740	823	931	930	1017	1098	1260
- produkty zbożowe	452	565	382	419	425	464	492	576
- cukier	298	172	219	249	274	311	358	439
- ryby i ich przetwory	296	188	198	235	265	314	361	462
- tłuszcze jadalne	68	50	55	60	63	70	77	88
II. Gospodarstwa robotniczo-chłopskie								
Żywność ogółem	3937	2754	3163	3625	3922	4640	5385	5862
- mięso i jego przetwory	1707	1020	1330	1514	1690	2060	2513	2884
- produkty mleczarskie	1172	920	1000	1155	1170	1300	1473	1504
- przetwory zbożowe	467	397	415	450	450	515	568	597
- cukier	232	169	189	214	227	274	308	335
- ryby i ich przetwory	193	128	166	165	182	223	270	343
- tłuszcze jadalne	63	48	52	59	63	72	83	78

Tabela 2 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
III. Gospodarstwa emerytów i rencistów								
Żywność ogółem	5215	3598	4333	4952	5360	6080	6815	8150
- mięso i jego przetwory	2136	1464	1765	1979	2188	2533	2806	3490
- produkty mleczarskie	1278	994	1156	1262	1305	1412	1539	1607
- produkty zbożowe	572	447	536	576	576	617	651	721
- cukier	309	228	265	294	322	353	400	425
- ryby i ich przetwory	376	275	304	363	392	409	533	600
- tłuszcze jadalne	85	68	78	86	87	91	90	107

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 1.

Tabela 3

Stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych między krańcowymi grupami dochodowymi w różnych typach gospodarstw domowych w roku 1980

Typy gospodarstw domowych	Rozmiary efektów w grupach dochodowych		Skala dyferencjacji
	I	VII	
Gospodarstwa pracownicze	2762	6831	2,47
Gospodarstwa robotniczo-chłopskie	2754	5862	2,12
Gospodarstwa emerytów i rencistów	3598	8150	2,26

Źródło: Jak w tab. 1.

Nie jest jednakowy stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych gospodarstw domowych o różnym poziomie zamożności w odniesieniu do różnych produktów żywnościowych. Ilustracją tego zróżnicowania w przypadku gospodarstw pracowniczych jest tab. 4.

Tabela 4

Stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych między ekstremalnymi grupami dochodowymi w odniesieniu do różnych produktów żywnościowych w roku 1980

Produkty żywnościowe	Rozmiary efektów w grupach dochodowych		Skala dyferencjacji
	I	VII	
Żywność ogółem	2762	6831	2,47
w tym:			
- mięso i jego przetwory	1116	2875	2,58
- produkty mleczarskie	740	1260	1,70
- produkty zbożowe	565	576	1,02
- cukier	172	439	2,56
- ryby i jego przetwory	188	462	2,46
- tłuszcze jadalne	50	88	1,76

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 5

Przeciętne roczne efekty redystrybucyjne na osobę w roku 1982

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy dochodowe							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
I. Gospodarstwa pracownicze									
Żywność ogółem	6006	4307	4893	5501	6004	6452	7025	7507	8688
- mięso i jego przetwory	1741	1250	1433	1597	1767	1862	2027	2225	2413
- produkty mleczarskie	2125	1588	1782	1992	2130	2293	2430	2563	2860
- produkty zbożowe	1088	953	970	1020	1076	1115	1246	1214	1392
- cukier	177	151	157	168	178	184	189	202	229
- ryby i ich przetwory	276	150	184	223	275	329	372	374	498
- tłuszcze jadalne	187	158	166	176	187	195	205	222	235
II. Gospodarstwa robotniczo-chłopskie									
Żywność ogółem	5508	4090	4684	5058	5885	5914	6460	6960	7686
- mięso i jego przetwory	1622	1024	1338	1453	1736	1752	2042	2148	2504
- produkty mleczarskie	2507	2061	2123	2270	2740	2720	2979	2950	3230
- produkty zbożowe	1139	1021	1037	1075	1174	1212	1233	1300	1358
- cukier	184	126	140	148	150	155	146	163	183
- ryby i ich przetwory	119	73	94	100	130	128	143	222	185
- tłuszcze jadalne	190	151	172	180	200	213	210	238	231
III. Gospodarstwa emerytów i rencistów									
Żywność ogółem	6534	4855	5828	6530	7243	7514	8285	8745	9966
- mięso i jego przetwory	1705	1300	1527	1659	1913	1984	2140	2389	2616
- produkty mleczarskie	2783	2070	2534	2820	3060	3144	3515	3617	3900
- produkty zbożowe	1318	1080	1230	1358	1385	1442	1493	1390	1784
- cukier	177	140	153	180	193	200	231	190	284
- ryby i ich przetwory	360	265	297	378	387	390	377	483	675
- tłuszcze jadalne	204	176	193	203	221	213	213	235	275

Źródło: Obliczenia własne.

Okazuje się więc, że w 1980 r. wyraźnie występowało niejednakowe zróżnicowanie korzyści redystrybucyjnych na różnych rynkach dóbr żywnościowych. Najsilniejszy stopień dyferencjacji korzyści zaznaczył się w tym okresie na rynku wyrobów mięsnych oraz w przypadku nabywania takich produktów, jak cukier oraz ryby i przetwory. Zdecydowanie najsłabiej dyferencjacja tych korzyści zaznacza się na rynkach wyrobów zbożowych oraz tłuszczy jadalnych.

Analogiczną analizę przeprowadzono dla roku 1982, a więc pierwszego roku wdrażanej reformy gospodarczej, w którym podjęto radykalne działania w kierunku przebudowy istniejącej struktury cen oraz ograniczenia rozmiarów dotacji. Stąd interesującym jest poznanie rzeczywistych skutków tych działań dla kształtowania się wysokości efektów redystrybucyjnych oraz ich dywersyfikacji w przekroju dochodowym różnych typów gospodarstw domowych. Syntetycznym obrazem uzyskanych wyników w tym zakresie jest tab. 5.

Zawarte w tej tabeli wyniki badań potwierdzają poprzednio zarysowaną antyegalitarną tendencję w zakresie kształtowania się korzyści redystrybucyjnych w przekroju zróżnicowanej zamożności gospodarstw domowych. Stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych między ekstremalnymi grupami dochodowymi w różnych typach gospodarstw domowych kształtuje się następująco: w gospodarstwach pracowniczych - 2,02; w gospodarstwach robotniczo-chłopskich - 1,93; w gospodarstwach emerytów i rencistów - 2,05. W porównaniu z rokiem 1980 zaobserwowano wyraźne zmniejszenie stopnia dywersyfikacji tych korzyści. Interesującym jest poznanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób radykalna reforma cen, mająca w swym założeniu zmienić ich relacje, wpłynęła na stopień zróżnicowania tych korzyści w odniesieniu do różnych produktów żywnościowych. Odpowiedzią na to pytanie są wyniki odnoszące się do gospodarstw pracowniczych, które prezentuje tab. 6.

Porównując uzyskane wyniki dla roku 1982 z analizowanymi danymi z roku 1980 można stwierdzić, że generalnie reforma cen zmniejszyła stopień dyferencjacji efektów redystrybucyjnych. W odniesieniu do trzech grup produktów żywnościowych: wyrobów mleczarskich, zbożowych oraz ryb i ich przetworów, stopień tego zróżnicowania uległ powiększeniu. W sposób wyraźny nastąpiło

spłaszczenie zróżnicowania korzyści redystrybucyjnych w przypadku takich produktów żywnościowych, jak: mięso i jego przetwory oraz cukier.

Tabela 6

Stopień dyferencjacji efektów redystrybucyjnych między krańcowymi grupami dochodowymi w odniesieniu do różnych produktów żywnościowych (w 1981 r.)

Produkty żywnościowe	Rozmiary efektów w grupach dochodowych		Skala dyferencjacji
	I	VIII	
Żywność ogółem	4307	8688	2,02
- mięso i jego przetwory	1250	2413	1,93
- produkty mleczarskie	1588	2860	1,80
- produkty zbożowe	953	1392	1,46
- cukier	151	229	1,51
- ryby i ich przetwory	150	498	3,32
- tłuszcze jadalne	158	235	1,49

Źródło: Jak w tab. 1.

Stwierdzenie skutków reformy cen w roku 1982 dla kształtowania się efektów redystrybucyjnych w tym roku powoduje potrzebę badania tych korzyści w następnych latach. Chodzi o uzyskanie odpowiedzi, czy zarysowująca się zmiana w roku 1982 oznacza początek nowej tendencji, czy też jest tylko przejściowym zakłóceniem ukształtowanych już prawidłowości. Uzyskane wyniki charakteryzujące zróżnicowanie efektów redystrybucyjnych w przekroju różnych typów gospodarstw domowych dla roku 1986 prezentuje tab. 7.

Przedstawione w tab. 7 dane wskazują, iż podobnie jak w latach ubiegłych, występuje wzrost efektów dochodowych z tytułu dotacji do żywności w miarę wzrostu poziomu zamożności. Stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych między skrajnymi grupami dochodowymi w różnych typach gospodarstw domowych prezentuje poniższe zestawienie.

Tabela 7

Zróżnicowanie efektów redystrybucyjnych według zamożności w roku 1986
(miesięcznie na 1 osobę w zł)

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy dochodowe							
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
I. Gospodarstwa pracownicze									
Żywność ogółem	878	595	665	741	794	864	929	1022	1228
- mięso i jego przetwory	207	137	157	176	189	204	219	242	285
- produkty mleczarskie	363	278	310	328	337	356	376	408	455
- przetwory zbożowe	154	127	133	140	146	152	158	169	189
- cukier	0,9	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,1
- ryby i ich przetwory	19	10	13	15	17	19	20	23	30
- tłuszcze jadalne	53	41	44	48	49	53	54	58	65
II. Gospodarstwa robotniczo-chłopskie									
Żywność ogółem	828	571	627	677	747	813	873	975	1138
- mięso i jego przetwory	207	127	143	157	183	205	215	249	313
- produkty mleczarskie	427	316	348	375	399	417	451	492	527
- przetwory zbożowe	167	141	143	147	154	163	174	186	207
- cukier	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0
- ryby i ich przetwory	12	6	7	9	10	12	12	15	18
- tłuszcze jadalne	53	38	43	46	47	51	57	61	67
III. Gospodarstwa emerytów i rencistów									
Żywność ogółem	1025	660	811	921	1024	1100	1205	1274	1465
- mięso i jego przetwory	220	151	180	194	219	235	256	271	325
- produkty mleczarskie	492	326	407	467	504	527	560	570	613
- przetwory zbożowe	204	147	175	200	209	214	225	230	238
- cukier	1	0,7	0,8	0,9	1	1	1	1	1
- ryby i ich przetwory	25	14	18	21	24	26	30	34	40
- tłuszcze jadalne	65	48	58	64	67	68	71	73	76

Źródło: Jak w tab. 1.

Tabela 8

Skala dyferencjacji efektów redystrybucyjnych w przekroju typów gospodarstw domowych w roku 1986

Typy gospodarstw domowych	Rozmiary efektów w grupach dochodowych (w zł)		Skala dyferencjacji
	I	VIII	
I. Gospodarstwa pracownicze	595	1228	2,1
II. Gospodarstwa robotniczo-chłopskie	571	1138	2,0
III. Gospodarstwa emerytów i rencistów	660	1465	2,2

Źródło: Jak w tab. 1.

Skala dyferencjacji korzyści między krańcowymi grupami dochodowymi w badanych typach gospodarstw domowych jest zbliżona. Największy jednak stopień zróżnicowania efektów występuje w gospodarstwach emerytów i rencistów, lecz należy podkreślić, iż w porównaniu z rokiem ubiegłym (1985) uległ on zmniejszeniu (z 2,4 w 1985 r. do 2,2 w 1986 r.). Można przypuszczać, iż fakt ten związany jest z wprowadzeniem rewaloryzacji najniższych rent i emerytur należących do tzw. starego portfela.

Badając stopień zróżnicowania efektów redystrybucyjnych między ekstremalnymi grupami dochodowymi w odniesieniu do różnych produktów żywnościowych, stwierdzić można, podobnie jak we wcześniej analizowanych latach, istnienie znacznej ich dyferencjacji we wszystkich typach gospodarstwa na rynku mięsa i przetworów mięsnych oraz ryb i ich przetworów. Ilustruje to zestawienie zawarte w tab. 9.

Korzyści osiągane z tytułu subwencji do cen mięsa i wyrobów mięsnych są przeciętnie 2,5 razy wyższe w grupach najlepiej sytuowanych w stosunku do najniżej uposażonych we wszystkich trzech typach gospodarstw. Efekty te wzrastają w przypadku kon-

sumpcji ryb i przetworów rybnych aż trzykrotnie na korzyść grup o najwyższych dochodach.

Tabela 9

Skala dyferencjacji korzyści dochodowych z tytułu konsumpcji różnych produktów

Typy gospodarstw domowych	Skala zróżnicowania efektów między skrajnymi grupami dochodowymi	
	mięso i jego przetwory	ryby i ich przetwory
I. Gospodarstwa pracownicze	2,0	3
II. Gospodarstwa robotniczo-chłopskie	2,5	3
III. Gospodarstwa emerytów i rencistów	2,2	2,9

Źródło: Jak w tab. 1.

Uzyskane wyniki potwierdzają utrwalanie się zaobserwowanej w latach 1983-1985 tendencji do odtwarzania się skali dyferencjacji dochodowych korzyści we wszystkich badanych obszarach konsumpcji żywności typowej dla lat sprzed reformy cen. Jedynie w niewielkim stopniu wzrosła ta skala w odniesieniu do produktów mięsnych i ich przetworów.

Generalizując sformułowane wcześniej spostrzeżenia dla okresu 1980-1986 można stwierdzić, że:

- po pierwsze, dyferencjacja korzyści dochodowych w przekroju zarówno typów gospodarstw domowych, jak i poziomu zamożności wskazuje na wyraźne antyegalitarne oddziaływanie efektów redystrybucyjnych;
- po drugie, na skutek przeprowadzonej w roku 1982 reformy cen detalicznych, ograniczania rozmiarów dotacji do cen żywności zaobserwować można tylko przejściową tendencję zmniejszania się skali tych dyferencjacji, spłaszczania zróżnicowania korzy-

ści dochodowych z tytułu dotowania cen żywności (zwłaszcza w latach 1983-1985). W roku 1986 zarysowuje się już wyraźna tendencja odtworzenia skali dyferencjacji redystrybucyjnych efektów sprzed roku 1982.

4. Warunki odchodzenia w polityce dochodów od socjalnej redystrybucji cenowej

Funkcjonujący dotychczas system dotowania cen podstawowych produktów żywnościowych ma szereg słabości. Ukształtowane pod wpływem budżetowego zasilania relacje cen nie sprzyjają postępowi w efektywności gospodarowania, gdyż ceny nie mają w pełni parametrycznego charakteru i nie stwarzają niezbędnego warunku proefektywnościowych wyborów samodzielnie gospodarujących podmiotów gospodarczych. Również dla polityki kształtowania dochodów ludności redystrybucyjne oddziaływanie cen socjalnych występujących w szerokim zakresie na rynku dóbr żywnościowych jest negatywne. I to zarówno w jej aspekcie ekonomicznym, jak i socjalnym. W aspekcie ekonomicznym redystrybucja cenowa, jak starano się to wykazać w badaniach, osłabia motywacyjne oddziaływanie dochodów z tytułu pracy. Z kolei w aspekcie socjalnym faktyczne zróżnicowanie korzyści dochodowych z tytułu uzyskiwanych efektów redystrybucyjnych jest mało skuteczne z punktu widzenia realizacji celów socjalnych (antyegalitarne skutki redystrybucji).

Przedstawione wyżej oceny świadczą o konieczności ograniczania zakresu występowania w praktyce redystrybucji cenowej i o potrzebie odchodzenia od wykorzystywania w tak dużym zakresie cen socjalnych. Świadomość tej konieczności winna być podstawą opracowania programu i podejmowania działań w zakresie zasadniczej przebudowy struktury cen. Poszukiwanie "ścieżek odejścia" od występowania w tak szerokim zakresie redystrybucji cenowej winny uwzględnić istotne dla funkcjonowania tych cen uwarunkowania. Jednym z nich jest rozwiązanie dylematu wyboru tempa restrukturyzacji cen. W kwestii tej zarysowały się w dotychczasowych dyskusjach dwa stanowiska. Zwolennicy radykalnej przebudowy

cen wskazują, że tylko taki sposób jej realizacji może zapewnić osiągnięcie sukcesu, natomiast "ewolucjoniści" - na odwrót. W świetle dotychczasowych doświadczeń realizowanej polityki ograniczania dotacji w ramach reformy cen można sformułować tezę, że radykalne programy są mało skuteczne. Stymulują one reakcje roszczeniowe zarówno ludności, jak i przedsiębiorstw nie wymuszając efektywnościowych adaptacji.

W konsekwencji prowadzi to do gwałtownego inflacyjnego wzrostu cen. Problem skutecznej restrukturyzacji cen, a więc i ograniczania ich redystrybucyjnego oddziaływania jest nie tylko kwestią cenotwórstwa. Zdawać trzeba sobie sprawę, że system cen jest pochodną systemu zarządzania gospodarką, stanowi jego immanentny element zgodny z logiką jego funkcjonowania. Oznacza to, że nie jest możliwa zasadnicza przebudowa systemu cen bez radykalnych zmian w systemie funkcjonowania gospodarki. Tak więc zasadniczą, długofalową "ścieżką odejścia" od redystrybucyjnego działania cen, w tym i cen żywności, są systemowe rozwiązania przede wszystkim w mechanizmach alokacji czynników wytwórczych oraz w polityce dochodowej, w której dochody z pracy i pieniężnych świadczeń społecznych pozwoliłyby uwolnić się od tzw. impasu socjalnego.

W programie doraźnych "ścieżek odejścia" od nadmiernego zakresu występowania zjawiska dotowania cen żywności zwrócić należy uwagę na dwa jego elementy. Pierwszy wiąże się z możliwością przechodzenia do tzw. bezpośredniego dotowania konsumpcji. Dzięki bezpośredniemu dotowaniu konsumpcji osłabia się niebezpieczeństwo antyefektywnego dotowania w sferze produkcji oraz pojawiają się większe możliwości zerwania z anonimowością dotacji i adresowania pomocy do rzeczywiście najsłabszych ekonomicznie grup konsumentów. Mogłyby być tu wykorzystane cztery zasadnicze formy bezpośredniego dotowania:

1) bezpośrednia pomoc finansowa dla określonych grup ludności (np. świadczenia socjalne, niskooprocentowane kredyty itp.);

2) refundacja całości lub części wydatków konsumentów związanych z zaspokajaniem danej potrzeby, np. kosztów leczenia;

3) bony żywnościowe;

4) adresowana, częściowa, jednolita bądź zróżnicowana odpłatność za nabywane dobra ceny usługi.

Drugi element takiego programu doraźnego mógłby zmierzać do ograniczania skali redystrybucji cenowej poprzez zmniejszanie rozmiarów dotacji na skutek wzrostu efektywności gospodarowania w sektorze gospodarki żywnościowej. Na tej "ścieżce" działań wyróżnić można dwa główne kierunki poszukiwań: możliwości demonopolizacji struktur organizacyjnych oraz uruchomienie proefektywnych zasad dotowania. Zasadnicza kwestia w wyborze racjonalnych zasad dotowania sprowadza się z kolei do dwóch głównych problemów: w której fazie (przetwórstwa czy obrotu) procesu wytwarzania produktów żywnościowych winien być umiejscowiony system dotacji cen oraz w jaki sposób zobiektywizować wysokość stawek w warunkach zróżnicowanych kosztów produkcji, aby nie opierać się na zindywidualizowanym systemie dotacji. Pogłębiona odpowiedź na powyższe pytania i problemy wykracza już poza obszar przyjętego tematu i stanowić może przedmiot odrębnych badań.

Andrzej Bogus

DIFFERENTIATION OF INCOME EFFECTS RESULTING FROM FOOD SUBSIDIES IN DIFFERENT GROUPS OF POPULATION

The article presents the findings of empirical studies on redistributive effects of food subsidies in the years 1982-1986. Their aim was to answer the question whether these effects are an effective instrument of the socio-welfare policy in the field of redistribution of the population's incomes. The obtained results point at antiegalitarian impact of the welfare prices policy, which makes it necessary to elaborate a programme of abandoning a wide use of these price in the income policy and in realization of socio-welfare goals. The article ends with an attempt to outline some elements of such a programme.